



Zaman Gazetesi

29/01/2013

Herkül Millas

İngilizce "defence mechanism" denir ve Freud'un psikanaliz teorisinin bir kavramıdır. Buna göre insan, bilincinde olmadan duymak veya kabul etmek istemedikleri durumları "reddeder".

Bunu "kendi imajını" korumak ihtiyacını duyduğu için yapar. Reddederken ya bir olayı "unutur", yok varsayar veya bahaneler ve mazeretlerle özünü değiştirir. Milliyetçi olan babamla delikanlılık yıllarımda yaptığım tartışmalarda bu "savunmanın" geçilmez olduğunu görmüştüm. Koruduğu hattı aşmam olanaksızdı. Ne desem bir karşı tez (ikinci, üçüncü, vb. savunma hattı) oluştururdu. Herhangi bir inanca sarılmış bir insanı görüşlerinden caydırmak bundan dolayı olanaksızdır; veya hemen hemen olanaksızdır. Çünkü böyle durumlarda tartışma konusu olan bir "olay" değildir, muhatabımızdır, karşımızda duran insanın kendisidir, kimliğidir, kendisine verdiği değerdir, bütün hayatına anlam sağlayan görüştür. Milli kimlik de böylesine savunulan "hatlardan" biridir. Savaş veya kavga halinde bulunan iki etnik grubun iki üyesinin anlaşması bu yüzden kolay değildir.

Ama bu "inat" yanlış anlaşılmalıdır. Gerçekleri böylesine kabul etmek istemeyenlerin kötü niyeti, ikiyüzlülüğü, geri zekâlılığı, dik kafalılığı söz konusu değildir. İnsanlar bu savunma mekanizmalarının farkında bile değildirler. Mekanizma bilinç dışıdır derken bu kastediliyor. Bu oyun, bizim bir yanımızın yine bize oynadığı bir oyundur. Bu yüzden de durumun vahametini anlayamayız. Farkında olmadan iç dünyamız "bin dereden su getirerek" kendini korur, düze

çıkmaya çalışır.

Bu savunmaların her türlüyle karşılaştım. Özellikle milliyetçiliğin karşılaştırmalı araştırmasını yapmış olanlar, bu alandaki zenginliği bilirler. Nuh deyip peygamber demeyen cinstendir bu savunmalar. Ama yepyeni savunma tezleriyle karşılaşıncaya yine de şaşarım. Geçenlerde Gümölcine'de "Öteki Kasaba" adlı, oluşmasında benim de katkım olan bir belgeseli gösterdik. Bu etkinlik dolayısıyla yerel radyolarda konuştum. Birinde, belgeselin Türkler ve Yunanlıların "öteki" konusunda önyargılarıyla ilgili olduğunu örnekleriyle anlatırken programı yapan (Yunanlı) bana "ötekinin" daha olumsuz olduğunu söyletmeye çalıştı. Ben, her iki yanın da tarihten örnekler seçerek kendilerini mağdur gösterebileceğini anlatmaya çalışırken, 1821 Trebiçe "çoluk çocuklu" (bu terimi kullandım) Müslüman katliamından söz ettim. Şaşırtıcı olan yalnız savunma tezi değildi, cevabın hızlıydı. Daha cümlem bitmemişti ki refleks olarak çıktı ağzından savunması – "çocuk yoktu" dedi. Kıyım lafı edilince milli kimlik sahibi bizler bu tür refleksler sergileriz. Hemen açıklamalar birbirini izler. Birinci savunma hattı, "yok böyle bir şey, yalandır, uydurmadır"; ikincisi "abartılıyor olaylar"dır; sonra sırasıyla, "ama önce onlar başladı", "savunmadaydık", "mecburduk", "herkes aynını yaptı", "ötekiler daha kötüsünü yaptı", "maalesef gerekliydi", "aldatıldık", "kötü yöneticiler yaptı" diye "nedenler" uzayıp gider. "Çocuklar yoktu" lafını duymamıştım. Demek muhatabım "çocuk" katlini içine sindirememişti.

Ama içine sindiremediği aslında neydi? O an savunduğu kimdi? Benim açıklamam şöyle. Kıyım gibi olumsuz bir olay genellikle yalnız geçmişle ilgili bir olay olarak ele alınmıyor. Özellikle "tartışma" milliyetçi paradigma içinde (yani milliyetçi söylem kapsamında) yapılıyorsa bir de suçlama içerir: "siz yaptınız" yorumudur bu. Bu "siz/biz" genellemesi kaçınılmaz olarak kişisel bir hakaret olarak algılanır. Çünkü "millet" kavramı (bence ideolojik bir sapma sonucu) geçmişten geleceğe milletin bütün üyelerine ortak özellikler yakıştırır. "Bizimkiler" fi tarihinde kötü bir eylemde bulunmuşsa bundan "biz" ve "ben" de sorumlu sayılabiliriz; daha doğrusu bu tür bir algı yüzünden sorumlu hissederiz. Benim muhatabım da "çoluk çocuk öldürmüş bir ecdadın" yakını olmayı içine sindirememişti. Böyle bir duruma kişisel onuru dayanamadı. Başkaları ise "dayanabiliyor", çünkü algıları farklı. Hem başkalarının yaptıklarından kendilerini sorumlu hissetmemekte (yani kabile anlayışından kişisel sorumluluk alanına geçmişlerdir) hem de kötü bir davranışa karşı çıkmanın gururunu tatmaktadırlar. Utanç referansları da farklı: gerçekleri reddeden bir milletin üyesi olmak ve tutarsızlıklarla yaşamak istememekteler. Onların "yurtseverliği" daha az hayalî, daha çok günceldir. Gerçeklerle yüzleşebilen bir milletin üyesi olmak istiyorlar.

Kıyım suçlamaları söz konusu olduğunda sıkılarak gördüğüm başka bir eğilim, savunma amacıyla, olayın "nedenlerinin" anlatılmaya başlanmasıdır. Aslında bütün olumsuz davranışların her zaman bir "sebebi" vardır. Hırsızın çocukları açtır veya eğitim görmemiştir, katil ruh hastası olabilir, dolandırıcının çevresi onu kötü yola sürmüştür, yalancı zayıf karakterlidir, karısını dövenin sinir sistemi bozuktur, arabasıyla adam ezen bir hata yapmıştır, vb. Hiçbir kıyım "gelin,

eğlenmek için kıyım yapalım” diye yapılmamıştır! Mutlaka bir nedeni, bir açıklaması ve hele bir mazereti vardır. Böyle savunmacı bir mekanizmaya neden gerek duyulur? Sanırım bu sorunun cevabı kıyım suçlamasında yatar:

“Kıyım yaptınız” suçlamasında bulunanlar sık sık (her zaman değil!) bir olayın aracılığıyla bir “milleti” suçlamaya çalışırlar. Bu suçlamanın arka planında ırkçılık yatar; kıyımı bir milli özelliğin sonucu olarak göstermeye çalışırlar. “Siz böylesiniz” iması hissedilir. Buna tepki olarak savunma da, “yapılan, karakterimiz sonucu değil, konjonktür sonucudur” biçiminde yapılır. Nedenler sıralanır. Bu savunma anlaşılırdır; ama bir noktadan sonra olumsuz mesajlar da içeriyor olabilir. Böyle bir söylem kıyımı mahkûm etme yerine, “anlatmak” ve giderek meşru ve hatta haklı gösterme anlamı taşıyabilir. Yapılanların “anlaşılır” olması başkadır, onları bugün –bugünkü dünyamızda– onaylıyor gibi olmamız bambaşkadır. Ve ne yazık ki, bir kıyımın “nedeni” hatırlatılırken bu sınırlar pek belirgin değildir. Ben her halükarda, kıyımların –mazereti hatırlatmayan kesin bir dille ve “nedenleri” fazla öne çıkarmadan– mahkûm edilmelerinden yanayım. Çünkü her yorumun yalnız tarihî bir değeri yoktur, gelecek kuşakları eğiten bir boyutu da vardır – her yorum bir mesajdır. Konu kıyımlar olduğunda vurgu, “meşru” kılmaktan mahkûm etmeye kaymalı. h.millas@zaman.com.tr